

Cevat Çobanlı (Orgeneral) (1870-1938)

Orgeneral Cevat Çobanlı
(Kaynak; **TBMM
Albümü**, Cilt I, S.92,
TBMM Yayınları, Ankara,
2009)

Cevat Paşa (Çobanlı), 14 Eylül 1870'de İstanbul'da Sultanahmet'te doğmuştur. Cevat Paşa, Arapgir'de Çobanoğulları olarak bilinen ailedendir. Babası, Harp Akademisi 2/21. sınıfından Müşir (Mareşal) Şakir Paşa'dır. Annesi Emine Hanım'dır.

Cevat Paşa, ortaöğrenimini İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nde yaptı. Haziran 1888'de Harp Okuluna başladı. Buradan 20 Mart 1894'te "kurmay yüzbaşı" rütbesi ve birincilik derecesiyle mezun oldu. 22 Şubat 1894'te "padişah yaveri" olarak göreve başladı. Kasım 1894'te "kolağalığına" yükseldi. Kolağası olarak 1894 büyük İstanbul depreminde tahrip olan kışlaların onarımında görevlendirildi. Askerî binaların onarımında gösterdiği gayret ve başarıdan ötürü kendisine "Gümüş Liyakat Madalyası" verildi. Mayıs 1895'te "binbaşı" oldu ve aynı yılın Ağustos ayında manevralarda bulunmak üzere Fransa'ya gitti. Haziran 1896'da üçüncü "Mecidi Nişanı" aldı ve Ocak 1897'de de "yarbay" oldu. 1898'de Bulgar Prensinden "Liyakat Nişanı" aldı. 1899'da Bulgaristan'a gitti ve aynı yıl Lahey'de toplanan Silâhların Yasaklanması- Silahsızlanma- Konferansı'na gönderildi. Ocak 1899'da albaylığa, Kasım 1901'de mirlivalığa (tümgeneral) terfi etti. Mayıs 1902'de İspanya ve Alman hükümetlerinden nişanlar aldı. Temmuz 1904'te Hicaz demiryolunun Şam'dan Maan'a ulaşması ile yapılan törene katıldı. Aralık 1906'da "korgeneral" oldu. Mart 1907'de II. Orduya atandı ve Temmuz 1907'de de İstanbul'a döndü.

Cevat Paşa, II. Meşrutiyetin ilanı ve 31 Mart Olayı esnasında yine hassa ordusunda görevli olarak bu orduya bağlı 2. Fırka Kumandanlığını yaptı. I.Abdülhamit döneminde hak etmedikleri makam ve rütbelere getirilmiş olan kişilerin rütbelerinin indirilmesi amacıyla İttihat ve Terakki yönetimi tarafından 5 Ağustos 1909 tarihinde kabul edilen Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu yürürlüğe girmiş, rütbe terfi ve atamalar belli kurallara bağlanmıştı. Kanun ile Cevat Paşa'nın

rütbesi geri alınarak 19 Ağustos 1909'da rütbesi yarbaylığa (kaymakam) düşürülmüştür.

28 Ağustos 1909'da Harp Akademisi Komutanlığına atandı. 28 Ağustos 1909 - 9 Ocak 1911 tarihleri arasında Harp Akademisi Komutanlığı görevini yürüttü. Bu görevi esnasında yeniden terfi alarak 29 Eylül 1910'da tekrar miralaylığa yükseldi. Temmuz 1912'de Genelkurmay İkinci Başkanlığına vekâlet etti; aynı tarihlerde kendisine Birinci Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanlığı görevi verildi. Eylül 1912'de Şark Ordusu Kurmay Başkanlığı ve Çatalca Ordusu Topçu Komutanlığı Kurmayına, Ocak 1912'de 9. Fırka Kumandanlığına atandı ve fırkasıyla Balkan Savaşı'na katıldı. Mayıs 1913'te Bulgaristan'la hudut tayini için kurulan komisyonun başkanlığına getirildi. Kasım 1914'te yeniden miralivalığa yükseldi. Şubat 1913'te Doğu Trakya savaşlarındaki hizmetlerinin ödülü olarak bir yıl kıdem aldı.

Şubat 1914'te Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı iken kendisine "*Gümüş Muharebe İmtiyaz Madalyası*" verildi. 1915'te "*Altın Muharebe Madalyası*" ve Almanların birinci ve ikinci sınıf "*Demir Salıp Nişanları*"na layık görüldü. Eylül 1914'te 14. Kolordu Komutanlığına, Kasım 1916'da 15. Kolordu Komutanlığına getirildi. Kasım 1916'da Alman İmparatoru tarafından "*Kırmızı Kartal*" ve "*Egırluj (Ağl Ruj)*" nişanları ile ödüllendirildi. Bu nişanların verilmesinde Cevat Paşa'nın görev aldığı komutanlığındaki başarılı hizmetleri etkili olmuştu. Alman İmparatoru Wilhelm, Türk birliğinin kahramanlığını ve zaferlerini överken, yararlılık gösteren komutanlara da nişan takdim etmişti.

Çanakkale Deniz Savaşlarında özellikle Boğaz savunmasında Cevat Paşa, askeri stratejisi ve planlaması ile üstün bir mücadele örneği gösterdi. Bu başarı onun "*18 Mart Kahramanı ve İstanbul'u kurtaran birinci kişi unvanı*" ile anılmasına vesile oldu. 18 Mart 1915; Çanakkale Boğazı'nı geçmeye teşebbüs eden Amiral J. De Robeck komutasındaki İngiliz ve Fransız donanmalarının, ağır zayıat vererek başarısız kaldığı bir tarih olmuştur. Nusret Mayın Gemisi'nin döşediği mayınlar düşman donanmasına ağır kayıplar verdirmişti. Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, büyük deniz harekâtını plânlanırken, Nusret Mayın Gemisi'ne karanlık liman bölgesini mayın döktürttü. Nusret Mayın Gemisi'yle uyguladığı askeri strateji, Çanakkale Savaşı'nın dönüm noktası olmuştu. 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa (Korgeneral Bülkat), "*Düşman donanmasına Çanakkale Boğazı'na yaklaşmak ve Boğaz'ı zorlayıp İstanbul'a gelmek fırsatını vermeyenlerin birincisi Cevat Paşa ikincisi ben, kesin sonucu sağlayanı da Anafartalar Komutanı Mustafa Kemal Paşa'dır*" diyerek, bu önemli zafere tarihi bir not düşmüştür.

Çanakkale Zaferi ardından, Cevat Paşa övgü ve takdir alan komutanlardan olmuştur. II. Kaizer Wilhem tarafından 20 Mart 1915 tarihinde, Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya gönderilen telgraf 24 Mart 1915'te Tanin gazetesinde yayınlanmıştır. Haber metninde; "*Dün ve Evvelki gün Çanakkale müdafaası esnasında ihraz olunan parlak muvaffakiyetlerden dolayı samimi hassı tebrikatımı beyan eder, iş bu tebrikatımızın cesur kumandanı Cevat Paşa'ya kendi namına tebriğini rica ederim. Cenab-ı Hak bundan böyle dahi silahlarımızı tevfiyat-ı rabbaniyesine mazhar buyursun.*" beyanına yer verilmişti.

Çanakkale Savaşlarının ilk aşaması olan deniz muharebelerinde Cevat Paşa, ikinci aşaması olan kara muharebelerinde ise Mustafa Kemal Paşa, başarıları ile iz bırakmışlardır. Cevat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı her zaman takdir etmiş ve bu başarıdaki hakkını teslim etmiştir. Mustafa Kemal Paşa ile ilgili daha sonra şunları söylemiştir: "*İlk gün Atatürk'le beraberdik. O kara cihetine, ben deniz cihetine merbuttuk. Seddürbahir'e gittik, orada kıtaatı teftiş edecektik. Yolda kıtaatın teftiş için hazır olmadığını anladık. Uzakta düşman donanmasının şimdiye kadar olduğu gibi değil, fakat ciddi bir harp gayesiyle ilerlemekte olduğunu gördük, geriye döndük. Alçıtepe yolunu tuttuk. O sırada ilk düşman mermisi başımızın üzerinden gerçek Alçıtepe'ye düştü. İşte 5 Mart sabahı böyle başlamıştı. Muhakkak ki Çanakkale'de en parlak günümüz budur...*"

Çanakkale Muharebeleri döneminde Tasvir-i Efkâr gazetesinin 29 Ekim 1915 tarihli nüshasında Mirliva Cevat Paşa ile Miralay Mustafa Kemal'in fotoğrafları yayınlanmış, iki komutanın başarısına ana sayfada yer verilmişti. Haberde Cevat Paşa hakkında şu ifadeler kullanılmıştır: *“Çanakkale'yi muhacemât-ı bahriyeye karşı pek büyük iktidar ve maharetle müdafaa eden ve mefâhir-i milliyemize 5 Mart (18 Mart 1915) muzafferiyetini ilave eden Mevki-i Müstahkem Kumandan ı necabet-i fitriye ile mümtaz Mirliva Cevat Paşa”*

Cevat Paşa, I. Dünya Savaşı'nda ayrıca Galiçya ve Filistin cephelerinde savaştı. Ağustos 1917'de 14. Kolordu Komutanlığına, aynı yılının kasım ayında 8. Ordu Komutanlığına getirildi. Ekim 1917'de Alman İmparatoru tarafından Cevat Paşa'ya *“1. Sınıf Kılıçlı Taç Nişanı”* takdim edildi. Temmuz 1918'de Avusturya-Macaristan devletleri kendisine *“Salib-i Ahmer Nişanı”* verdi. Temmuz 1918'de “ferikliğe” (korgeneral) yükseldi ve kasım ayında genel karargâhın başına getirildi. Aralık 1918'de Harbiye Nazırı olan Cevat Paşa, Ocak 1919'da bu görevinden istifa etmiştir. Aynı yılın mayısında Genel Kurmay Başkanlığına getirilmişse de bu görevden de Ekim 1919'da ayrılmıştır. Onun başında olduğu Harbiye Nezareti, Millî Mücadele'ye destek verdi. Bu durum İtilaf Devletlerinin dikkatinden kaçmamış ve baskılar sonucunda Cevat Paşa'nın görevinden istifa etmesine neden olmuştur.

14 Mayıs 1919 tarihinde ikinci defa atandığı Genelkurmay Başkanlığı görevindeyken, Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a gönderilmesiyle ilgili yapılan işlemlerin tamamlanmasında rol oynamıştır. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'dan ayrılmadan önce, Erkân-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa ile birlikte Sadrazam Damat Ferit Paşa'yı ziyaret etmişler, Sadrazam'ın endişelerini gidermeye çalışmışlardı. Atatürk, o geceki yemekte Cevat Paşa'nın kendisine vermiş olduğu desteği her zaman övgüyle yad etmiş ve detayları daha sonra şöyle anlatmıştır: *“Yunanlılar İzmir'e asker çıkartmazdan biraz önce, galiba Mayısın 14. günü Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Nişantaşı'ndaki evine akşam yemeğine davetli idim... Biraz sonra Cevat Paşa salona girdi. Hemen üçümüz beraber yemek salonuna geçtik. Sofrada çatal ve tabak tıkırtılarından başka bir ses yok. Üçümüzde susuyoruz. İçimden gelen suallere, kendi kendime içimden cevap vermeye çalışıyordum... Sadrazam Paşa, kısa bir süre sonra beni vehimlerden kurtardı. Cevat Paşa'ya ve bana bakarak -yemekten sonra biraz görüşelim, dedi... İçimden Cevat Paşa'ya teşekkür ediyordum. Her birimiz birer koltuğa çekildik... Damat paşa ferahlanmış gibi, ne vakit hareket edeceksiniz, dedi... Sadrazamın konağından çıktıktan sonra, Cevat Paşa ile kol kola Nişantaşı caddesinden Teşvikiye'ye doğru sık adımlarla ilerliyorduk. Cevat Paşa samimi bir lisanla: Bir şey mi yapacaksınız Kemal? diye sordu. Evet Paşam, bir şey yapacağım, dedim. Cevat Paşa; Allah muvaffak etsin! dedi. Mutlak muvaffak olacağız diyerek birbirimizden ayrıldık.”* Falih Rıfkı Atay ve Mahmut Soydan tarafından *“Atatürk'ün Anıları”* başlığı altında hazırlanan ve Milliyet gazetesinde 4 Aralık 1978 tarihinde yayınlanan bir haberde de bu görüşmenin detayları verilmiştir. Buna göre Sadrazam'ın, Mustafa Kemal'e Samsun'a çıkınca ne yapacağını sorması üzerine, kendisi İngiliz raporlarına göre Samsun'da çıkan karışıklıkları yerinde yapacakları tetkikat ile halledeceklerini ifade etmişti. Fakat aldığı cevapla endişeleri giderilemeyen Sadrazam, harita üzerinde, kendilerinin nerelere kadar kumanda edeceğini sormuş, Mustafa Kemal'de haritada bazı vilayetleri göstererek ufak bir alanın olduğunu ona göstermişti. Sadrazam, Cevat Paşa'ya bakmış ve Cevat Paşa da hemen söze atılarak: *“Efendim, Paşa tabii o mıntıkadaki kuvvete kumanda edecek, zaten nerede kuvvet kaldı ki?”* demesi üzerine Sadrazam, *“Öyledir efendim, bu işler yerinde hal olur”* diyerek Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemiştir.

Cevat Paşa, Milli Mücadele saflarında en başından itibaren yerini almıştı. Atatürk, Nutuk'ta, İstanbul'dan ayrılacağı gün Cevat Paşa ile gizli görüşebilmeleri için bir şifre kararlaştırdıklarını, bu şifre ile haberleştiklerini anlatmış ve Cevat Paşa'nın yararlı hizmetlerinden söz etmiştir. Girişimleri İngilizler tarafından sezilen Cevat Paşa, 16 Mart 1920'de İstanbul'un fiilen işgali sırasında tutuklanarak Malta'ya sürülmüştür. Milli Mücadeleyi destekleyen faaliyetlerde

bulunduğu suçlamasıyla hakkında dava açıldı. İngiliz Başkomutanlığı 10 Mart 1921 günü yargılanmak üzere Malta'da bulunan beş komutan aleyhindeki delilleri Londra'ya gönderdi. Cevat Paşa hakkındaki iddianame; sınır boyundaki göçebe kabileleri müttefiklere karşı silahlı direniş için örgütlemeye kalkışma suçundan sanık olarak kabul edildi.

Esirlerin geri alınması için yapılan görüşmeler 1921'de Londra Konferansında başladı. Londra'da bulunan TBMM'nin temsilcisi Bekir Sami Bey ile İngiltere Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden Robert Vansittart arasında 16 Mart 1921'de mübadele anlaşması imzalandı. İngiltere Hükümeti ile anlaşmaya varıldı. Cevat Paşa, Ocak 1922'de İtalyan vapuruyla Mersin'e döndü. İstiklâl Harbi komutanlarının en yaşlı ve kıdemlisi olduğu halde, İstanbul'dan yaptığı desteklemelerle yetinmemiş, bu yüzden sürgün edildiği Malta'dan dönüşünde TBMM Hükümeti tarafından 9 Şubat 1922'de Elcezire Cephesi Komutanlığını kabul ederek Milli Mücadele'ye katılmış, yararlı hizmetlerini sürdürmüştür. İstiklal Harbindeki hizmetlerine karşılık 5 Ağustos 1923'te *"İstiklal Madalyası"* ile ödüllendirilen Cevat Paşa, Ekim 1923'te Üçüncü Ordu Müfettişliğine atanmıştır.

Cevat Paşa'nın Milli Mücadele döneminde görev aldığı cemiyetler bulunmaktadır. İstanbul'da Kurulan Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti'nin ikinci başkanlarından birisi de Cevat Paşa olmuştur. Rumeli Heyet-i Nasihası'nda Cevat Paşa'da önemli isimler arasında yer almıştı. Vahdet- i Milliye Cemiyeti'nin üyeleri arasında da bulunmuştur.

Cevat Paşa, TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katıldı ve Elazığ'dan milletvekili seçildi. Seçim mazbatasını 12 Ağustos 1923'te onaylandı. Ordu komutanı olduğu sürece izinli sayılması Genel Kurul toplantısında kabul edildi. 1924'te Askeri Şura üyeliğine atandı. 31 Ekim 1924'te yasama görevini tercih ettiğinden ordudaki görevi sona erdi ve milletvekili olarak siyasi kulvarda faaliyet gösterdi. Atatürk; 30 Ekim 1924 tarihinde milletvekili olan komutanlara çektiği telgrafta; *"Bana olan itimat ve sevginize dayanarak gördüğüm ciddi lüzum üzerine derhal milletvekilliğinden istifa ettiğinizi telgrafla Meclis Başkanlığı'na bildirmenizi teklif ederim. Önemli olan askeri görevinize kayıtsız şartsız kendinizi vermek, sebep olarak kayda değer..."* beyanında bulunmuştu. Bunun üzerine Cevat Paşa, bu isteğe uyarak 25 Aralık 1924'te milletvekilliğinden: *"Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesine</i>; Mebuslukdan istifa eylediğimi arz eder ve heyet-i celileye muvaffakiyetler temenni ederek en samimi hürmetlerimi takdim eylerim efendim."* dilekçesi ile ayrıldığını beyan etmiştir.

Milletvekilliğinden sonra Askerî Şûra üyeliğine atandı. Cevat Paşa çok iyi derecede Fransızca ve Almanca biliyordu. Bu nedenle çeşitli dış görevlere gönderilmiş ve komisyonlara katılmıştır. Nitekim 7 Ocak 1925'de Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) namına Musul'a gidecek heyette görevlendirilmiş, 28 Kasım 1925'de Türk-Irak hudut meselesinin Milletler Cemiyeti'nde görüşülmesinde "askerî müşavir" olarak bulunmuştur.

28 Nisan 1926'da İstanbul geçici Generaller Askeri Mahkemesi Başkanlığı yapmış, 30 Ağustos 1926'da "orgeneral" olmuştur. 16 Kasım 1928-12 Ocak 1932 Cenevre Silâhları Sınırlandırma konferanslarına delege olarak katılmıştır. 2 Eylül 1934'de ek görev olarak son Tetkik Mercii Encümeni Başkanlığı yapmıştır. Askeri görevini emekli olana dek sürdürmüş, 14 Eylül 1935'te Askerî Şura Üyesi iken yaş haddinden emekli olmuştur. Atatürk'e bağlılığını aynı gün :*" Yarım asırdan beri hizmetinde bulunduğum ordudan yaş haddinden ötürü bugün ayrılırken Cumhuriyet ordularının başkomutanı bulunan ulu önderimize içten bağlılığımı tekrar eder derin ve daimi saygılarımı sunarak ellerinden öperim. Emekli Orgeneral Cevat Çobanlı"* ifadesinin yer aldığı telgraf ile bildirmiştir.

Cevat Paşa, Çanakkale'de görev yaptığı yirmi yedi ay boyunca Çanakkale'nin yaralarını sarması konusunda özverili gayretleri olmuştur. Eğitim ve öğretime ise büyük önem vermiştir. Çanakkale merkeze bağlı Çınarlı, Saraycık, Sarıcaeli,

Kurşunlu, Ulupınar ve Eceabat'a bağlı Yalova köyündeki okulları yaptırmıştır. Çanakkale merkezde 18 Mart İlköğretim Okulu'nun açılmasını sağlamıştır. El Cezire Cephesi Kumandanı iken de sadece askerî vazife üstlenmemiş bölgeye birtakım eserler kazandırmıştır. Bakımsız vaziyetteki askeri mezarlığın etrafını yüksek duvarlar ile sardırılmış mezarlığın içerisine âbide inşa ettirmiştir. Ziya Gökalp şehitlerin mezarlığına sahip çıkan Cevat Paşa'yı "*Bütün yiğitlerle memleketimizi güzelleştiren büyük kumandanımız Cevat Paşa Hazretleri bu noksanımızı da ikmal buyurdular.*" sözleriyle övmüştür. Cevat Paşa'nın doğuda yaptırdığı bir diğer eser Midyat merkezinde kendi adını taşıyan ve 1925 yılında yapılan Cevatpaşa Camii'dir.

Hadiye Hanım ile evli olan Cevat Paşa'nın, Hasan Feridun ve Ayşe Faika adlarında iki çocuğu olmuştur. Son günlerinde yaşının verdiği rahatsızlıklar ile tedavi görmekteydi. Vefatından yaklaşık on beş gün önce durumu daha da ağırlaştı. 13 Mart 1938 Pazar günü İstanbul Nişantaşı Büyük Çiftlik Sokağı'ndaki konağında geçirdiği nezfi dimaği (beyin kanaması) nedeniyle vefat etti. Cevat Paşa'nın naaşı 14 Mart 1938'de Erenköy Sahrâ-yı Cedid Mezarlığı'na defnedilmiştir. 26 Eylül 1988'de Cevat Paşa'nın naaşı buradan alınarak Ankara Devlet Mezarlığı'na nakledilmiştir.

Nurdan BAŞ

KAYNAKÇA

BAŞ, Nurdan, "Çanakkale Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat (Çobanlı) Paşa", **100. Yıl Özel Sayı Çanakkale Muharebeleri -Makaleler- Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi**, S 18, Çanakkale-Bahar Dönemi 2015, s.89-116.

BAŞ, Nurdan, "Çanakkale Deniz Savaşlarında Cevat (Çobanlı) Paşa", **Anafarta Dergisi**, Çanakkale Savaşları Enstitüsü, S 6, İlkbahar Dönemi 2020, s.77-80.

BAŞ, Nurdan, "Orgeneral Cevat Çobanlı'nın Askerî ve Siyasi Faaliyetleri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013.

BAYCAN, Nusret, "Orgeneral Cevat Çobanlı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı. 20, Cilt: VII, Ankara,1991. S.367-369

KURT, Binnur, "Malta Sürgünleri", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

Milliyet, 04 Aralık 1978; 02 Ocak 1981; 28 Nisan 1960.

Nutuk, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007.

OSMANOĞLU, Selçuk, "Orgeneral Cevat Çobanlı'nın Askerî Faaliyetleri", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020.

T.C. Devlet Başkanlığı Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30 18 1 1, Kutu No: 7, Dosya Gömleği No: 27, Sıra No: 5.

T.C. Devlet Başkanlığı Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30. 10. 0. 0. Kutu No: 4 Dosya Gömleği No: 23 Sıra No: 43

T.C. Devlet Başkanlığı Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Sıra No:1, Ebis No: 1015023, Belge No:22,

Ek No: 25.

T.C. Devlet Başkanlığı Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dosya No: 1302 Gömlek No: 97618, 20 Z 1316

T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), Atatürk Koleksiyonu (ATAZB), K.29, D. No.13, Belge no: 13-1/13-2

T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi Koleksiyonu (İSH) Arşivi, K. No: 310, G. No: 4, Belge no: 4-1

Tanin, 24 Mart 1915.

Tasvir-i Efkâr, 11 Mayıs 1919; 29 Ekim 1915.

TBMM Z.C., Devre: II, C.XI, (1975), s.207.

TOKER, Hülya, **Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri**, ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014.

Yedigün, "Cevat Çobanlı Hatıralarını Anlatıyor", No:180 İstanbul 1936.

YUTTAKAL, Ahmet, "18 Mart Kahramanı Cevat Paşa", <http://www.geliboluyuanlamak.com>, 09/04/2009, Erişim Tarihi: 23/09/2012; "Cevat Paşa'nın Çanakkale'de Yaptırdığı Okullar" <http://www.geliboluyuanlamak.com>, 22/11/2008, Erişim Tarihi: 23/09/2012.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/orgeneral-cevat-cobanli-1870-1938/?pdf=3722> adresinden erişilmiştir